

Transformējas biomasas iegādes principi

Energoresursu, jo īpaši biomasas, iepirkumos pēdējo gadu laikā ir notikušas būtiskas pārmaiņas; ja agrāk par ieguvējiem varēja sevi uzskatīt tie, kuri vienā darījumā iegādājās nepieciešamo resursu visai apkures sezonai, tad tagad ilgāka termiņa piegādēs iegādājas tikai daļu, bet pārējo — pērk īstermiņa tirgū.

Māris Ķirsons

To intervijā žurnālam “Dienas Biznes” stāsta energoresursu biržas “Baltpool” tirdzniecības vadītājs Vaidots Jonutis (Vaidotas Jonutis). Viņš norāda, ka pašlaik iepirkumiem tiek pievērsta ļoti būtiska nozīme, jo ikvienai stratēģijas kļūdai ir ļoti augsta cena, kas jāsamaksā siltumenerģijas patērētājiem.

Kādas pārmaiņas pēdējos gados piedzīvojuši biomasas, tās produktu – iepirkumi Baltijā?

Tie laiki, kad iepirkumu veicējs bija kāds cilvēks ar juridisko izglītību, kurš izsludināja vienu iepirkumu, kurā iepirka visai apkures sezonai nepieciešamo resursu, ir beigušies. Šodien ar iepirkumiem lielākoties nodarbojas savas jomas profesionāļi, kuriem ir labs analītiskais dienests, kurš seko ne tikai konkrētā energoresursu tirgus situācijai ne tikai kādā atsevišķā valsts teritorijā, bet visās valstīs - Baltijas, Skandināvijas un Eiropas līmenī. Vienlaikus šim dienestam ir ne tikai pagātnes darījumu dati un analīze par to, kas un kā notika tirgū, bet arī cik vien iespējams prognozēt par tuvāko perspektīvu. Faktiski nosacīti padomju laiki iepirkumos, kad konkrēto resursu

iegādājās tikai no viena piegādātāja, ir beigušies. Savulaik, protams, nebija konkurences, nebija piedāvājumu un arī piekumu procedūra nebija vērsta uz konkurenci, bet gan tās fokuss bija vairāk vērsts uz iepirkuma formalizēšanu. Šobrīd tirgū ir daudz lielākas izvēles iespējas un vienlaikus arī augstāka kļūdas riska cena, jo īpaši, situācijā, kad energoresursu tirgus cenas piedzīvo pamatīgas svārstības. Vispirms vairs nav tikai un vienīgi viens piegādātājs, viens tirgotājs. Ir sākuši strādāt brīvā tirgus principi, kur cenu nosaka nevis kā padomju un pēcpadomju laikos valsts valdība pašvaldībai, nevis pircējs vai pārdevējs, bet gan konkrētā tirgus situācija. Vēl viena būtiska izmaiņa šajā sistēmā ir vietējā birža, kura atspoguļo darījumus, to cenas un līdz ar to arī rāda objektīvu ainu.

Lai arī daudzviet siltumapgādē kā energoresursu izmanto biomasu — dedzināmo šķeldu, kura no kopējām elektrostacijas izmaksām ģenerē ap 70%, tomēr bieži vien var ieraudzīt kā dažādās vietās gala patērētājiem atšķiras tarifs — dažviet pat 20—40%. Atbilde, šķiet, ir meklējama energoresursu iepirkumu sistēmā un konkrēto uzņēmumu vadītāju redzējumā, kaut arī pērn tai noteikti ir ģeopolitiskās situācijas ietekme. Protams, tāda situācija, kad visās apdzīvotajās vietās būs identisks siltumpagādes tarifs jau arī nebūs.

Kuras tad ir tās dārgās kļūdas ar ļoti augstu riska cenu?

Laiki mainās, tirgus attīstās, speciālisti kļūst zinošāki, profesionālāki, vienlaikus enerģētikā spēlēja un spēlē būtisku lomu ģeopolitiskā situācija. Vienlaikus to pašu energoresursu, jo īpaši – biomasas – iepirkumos pēdējo gadu laikā ir būtiski

mainījušās tendences. Proti, savulaik ļoti populāri un tika uzskatīts par ļoti atbilstošu un klientiem (patērētājiem) izdevīgu risinājumu, kad siltumapgādes kompānijas, jau piemēram, maijā izsludināja iepirkumu konkursu un tā ietvaros iegādājās visai apkures sezonai nepieciešamo biomasu — šķeldu, taču uz šo darījumu gatavojās arī šī resursu pārdevēji, rezultātā bija darījumi, kuros iegūtā cena bija adekvāta situācijai un arī tāda, kad tā bija tomēr bija augstāka. Tikai divi radikāli pretēji piemēri, kuri rāda, cik ļoti daudz nozīmē analītika un spēja pareizi izprast situāciju. Piemēram, 2022. gada pavasarī iepirkumā iegādājoties dedzināmo šķeldu, tā bija par 50% lētāka, nekā, ja tieši tādu pašu apjomu iegādājās rudenī. Savukārt pavisam cita situācija, bija 2023. gada pavasarī, kad bija siltumapgādes uzņēmumi, kuri izsludināja biomasas iepirkumu un iegādājās šai apkures sezonai nepieciešamo energoresursu par aptuveni 32 eiro/MWh, savukārt tik pat lielu iepirkumu veicot rudenī cits siltumapgādes uzņēmums ieguva būtiski zemāku cenu — ap 22 eiro/MWh. Kāpēc tik būtiska cenas atšķirība faktiski rīkojoties tieši tāpat? Tieši tāpēc, ka situācija bija pavisam citādāka. Un vēl jāreķinās, ka iepriekšējās apkures sezonas ir bijuši precedenti, kad pavasarī tiek noslēgti attiecīgi iepirkuma līgumi uz visu apkures sezonu, bet energoresursam kļūstot būtiski dārgākam, piegādātājs lauž noslēgto līgumu un siltumapgādes uzņēmums paliek ar maziem energoresursu krājumiem un nelielu soda naudu par atkāpšanos līguma. Bet ar līgumsodu jau konkrētu apdzīvoto vietu neapkurinās, tāpēc bija vajadzīgs vai nu rezerves biokurināmais vai cits piegādātājs. Tā brīža labākais risinājums bija sarunas starp pircēju pārdevēju par piegādājamo energoresursu cenu

indeksāciju. Šādi precedenti pēdējos gados, jo īpaši pērn, vairs nebija nekas pārsteidzošs.

Kāds tad ir pašlaik labākā energoresursu iepirkumu risinājums?

Situācija jau nestāv uz vietas, un pašlaik par labāko risinājumu tiek uzskatīts, kad daļa no iepirkuma tiek veikta uz visu apkures sezonu, bet pārējā — iztrūkstošā — tiek iepirkta īstermiņa darījumos. Par to, kāda ir optimāli labākā proporcija starp ilgtermiņa un īstermiņa iepirkumu darījumiem, tas atkarīgs ne tikai no siltumapgādes kompānijas izmēra, tās vadības redzējuma, kā arī analītiskā dienesta prognozēm. Spēksatciju darījumi Baltpool biržā liecina, ka visai apkures sezonai iepirktais apjoms varēja robežas no 60 līdz 80%, bet pārējie 20 - 40% tika atstāti īstermiņa tirgus iegādēm. Protams, pats būtiskākais šo iepirkumu koriģētājs bija, ir un būs klimatiskie apstākļi, kuru īsti vairs neviens ilgtermiņā prognozēt neuzņemas, jo — ja būs auksts, tad pieprasījums pēc energoresursiem pieaugs, ja tomēr nebūs tik lieli mīnusi, tad resursu pieprasījums būs zemāks. Un vēl jau, atšķirībā no tālākas pagātnes, kad tika skatītas cenu svārstības biomasas Eiropas tirgū, tad pašlaik biomasas birža Baltijā, savā ziņā atvieglo darbu gan potenciālajiem biomasas pircējiem, gan arī tās pārdevējiem.

Protams, jāreķinās, ka Latvija, Igaunija, Somija, Zviedrija, ir koksnes resursiem bagātas valstis, kuras pašas sevi var apgādāt ar enerģētisko koksnī un tāpēc tajās šī resursa cenas var būt atšķirīgas no tām valstīm, kuras pašas sevi ar šiem resursiem apgādāt nespēj un tāpēc nepieciešams imports. 2022. gads bija unikāls ar to, ka karš Ukrainā vienā brīdī

izmainīja visu enerģētikas sektoru, sākotnēji izraisot šoku, kad kādā brīdī lielās siltumapgādes kompānijas sāka paaugstināt iepirkuma cenas, lai resursu plūsma novirzītu uz sevi, taču pašlaik situācija ir jau normalizējusies. Jāatceras, ka pirms vairākiem gadiem ārvalstu profesionālie biomasas iepircēji spēja iegādāties resursus nevis par tā brīža tirgus cenu, bet pat par vēl labāku cenu, nekā bija tirgū, diemžēl pašlaik tas vairs nav iespējams, jo šādi piegādātāji vienkārši var beigt savu eksistenci, kā rezultātā zaudētājs būs arī pats pircējs, jo paliks bez nepieciešamā resursa, būs jāmeklē citi piegādātāji, turklāt piegādātāju vidū konkurence jau būs kļuvusi būtiski zemāka. Tas tikai nozīmē, ka pašreizējos apstākļos paši biomasas iepircēji ir ieinteresēti, lai piegādātāju vidū būtu veselīga konkurence un tāpēc iepirkumiem jānotiek par tirgus cenām, nevis labākām par tirgū esošajām. Vairums šo energoresursu iepircēju apzinās, ka kļūdas riska cena — iegādāties maksimāli lētāk — jau tagad ir augsta, un lielāka īstermiņa ieguvuma vārdā nav vērts upurēt pārdevēju konkurenci nākonē. Jāatgādina, ka biomasa (koksnes šķelda) ir stūrakmens, uz kura Baltijā balstās centralizētā siltumapgāde un tā bija, ir un būs nepieciešama.

FOTO

“Baltpool” tirdzniecības vadītājs Vaidots Jonutis (Vaidotas Jonutis)

«Tie laiki, kad ieguvēji bija tie, kuri slēdza ilgtermiņa biomasas piegādes līgumus visai apkures sezonai, jo īstermiņa tirgū šie resursi bija salīdzinoši dārgāki ir beigušies, jo labākos rezultātus iepirkumos un tādējādi arī biomasas cenās

sasniedz tie, kuri daļu pērk kā ilgtermiņa piegādi, bet pārējo daļu pa mazām porcijām iegādājas īstermiņa tirgū.»